

зобов'язанням, а інший суб'єкт. За загальним же правилом при заставі забезпечення зобов'язань здійснюється, переважно, за рахунок свого майна [4, с. 16], тоді як при поруці – завжди за рахунок третьої особи. Інститут застави був відомий ще древньому праву, де він розглядався серед прав на чужі речі (*jura in re aliena*), а найбільш досконалою формою застави вважалася іпотека. У законодавстві Солона (знаменитого афінського реформатора) іпотекою позначався стовп, вкопаний у землю боржника, який свідчив про те, що дана земля заставлена [5, с. 62].

За чинного правового регулювання заставні відносини опосередковуються не лише положеннями Цивільного кодексу України, а й спеціальним законом «Про заставу». Закон досить лаконічно визначає темпоральне співвідношення між виникненням основного та додаткового (заставного) відношень. У ст. 16 Закону України «Про заставу» лише вказується, що право застави виникає з моменту укладення договору застави, а в разі, коли договір підлягає нотаріальному посвідченню – з моменту нотаріального посвідчення цього договору. Якщо предмет застави відповідно до закону чи договору повинен знаходитись у заставодержателя, право застави виникає в момент передачі йому предмета застави. Якщо таку передачу було здійснено до укладення договору, – то з моменту його укладення. Закон також зазначає, що договір застави може бути укладено відносно вимог, які виникнуть в майбутньому (ст. 573 ЦК). На наше переконання, вказана нормативна конструкція прописана невдало, вона невірно відтворює реальну сутність коментованого правового явища. Як відомо, акцесорне зобов'язання не може виникнути раніше основного, на час укладення забезпечувального правовідношення його сторони мусять усвідомлювати зміст забезпеченого зобов'язку. Тож характер вимоги, котра підлягає забезпеченню має бути визначеним на час формування змісту забезпечувального механізму. Відтак, твердження про можливість виникнення вимоги, яка забезпечується заставою, у майбутньому, тобто після укладення заставного правочину, є хибним. Спробуймо уявити собі такий договір застави, за яким контрагенти вказують, що у заставу передається, приміром, автомобіль, а ось характер вимоги кредитора, що забезпечується даним майном, буде визначений колись у майбутньому. Абсурд? Звісно, що так. Інша річ, що розмір майбутніх вимог, які забезпечуються, може бути наперед не відомим сторонам. Така ситуація характерна, наприклад,

для грошових зобов'язань при поставці, надані послуг тощо. Отже, це дає змогу кредиторів ставити питання про внесення заставних зобов'язань до основного договору під час його укладення з метою забезпечення конкретної вимоги, але у обсязі, що сформується в майбутньому.

Сказане наочно ілюструється спеціальними правилом статті 49 Закону України «Про заставу», яке стосується порядку застави майнових прав. У цій статті, зокрема, вказується, що заставодавець може укласти договір застави як належних йому на момент укладення договору прав вимоги по зобов'язаннях, в яких він є кредитором, так і тих, що можуть виникнути в майбутньому. Строкове право вимоги, яке належить заставодавцю-кредитору може бути предметом застави тільки до закінчення строку його дії. Одночасно відмічається, що у договорі застави прав повинна бути вказана особа, яка є боржником по відношенню до заставодавця. Заставодавець зобов'язаний повідомити свого боржника про здійснену заставу прав. Отже, на перший погляд, спостерігаємо парадокс: право вимоги може виникнути в майбутньому, а на час укладання заставної угоди вже мусить існувати боржник за цими правом, більш того, він повинен бути чітко вказаний у цій угоді та повідомлений про неї. Цілком очевидно, що фразу «що виникнуть у майбутньому», використовувану законодавцем, слід розуміти лише в тому контексті, що дане словосполучення відноситься не до самої вимоги, а до її розміру. Сама ж вимога має бути позначена в угоді на час її укладення, бо то є предметом зобов'язання. Стосовно забезпечення основного зобов'язання, котре може виникнути в майбутньому в науковій літературі вже були висловлені певні міркування, котрі підтверджують обстоювану нами позицію. Зокрема, на думку В.С. Сарбаша майбутнє зобов'язання обов'язково має бути ідентифіковане для усунення невизначеності щодо забезпеченого зобов'язання, оскільки відповідальність не може бути гіпотетичною [6, с. 38]. Належний рівень ідентифікації майбутнього зобов'язання може бути досягнуто у різний спосіб. Це, зокрема, вказівка у акцесорній угоді на конкретне зобов'язання за основним договором, укладення попереднього договору, який визначає умови основного правочину та його зміст (зобов'язання, у тому числі і те, яке підлягає забезпеченню). Але за будь-яких умов при укладенні забезпечувального договору сутність (але не обов'язково – обсяг вимоги) забезпеченого зобов'язку має бути відомою сторонам та визначеною у ньому.

чено договором. Набуті ним доходи спрямовуються на покриття витрат на утримання предмета закладу, а також зараховуються в рахунок погашення процентів по боргу, забезпеченому закладом зобов'язань чи самого боргу. Якщо виникає загроза загибелі, пошкодження чи зменшення вартості предмета закладу не з вини заставодержателя, він має право вимагати заміни предмета закладу, а при відмові заставодавця виконати цю вимогу – достроково звернути стягнення на предмет закладу. Якщо заставодержатель зберігає або використовує предмет закладу неналежним чином, заставодавець має право в будь-який час вимагати припинення застави та (або) достроково виконати забезпечене закладом зобов'язання.

При заставі майнових прав також нормативно встановлений особливий порядок задоволення інтересів кредитора до моменту, коли відбудеться правопорушення з боку боржника за основним зобов'язанням. За правилом ст. 52 заставного закону, якщо боржник заставодавця до виконання заставодавцем зобов'язання, забезпеченого заставою, виконає своє зобов'язання, все, одержане при цьому заставодавцем, стає предметом застави, про що заставодавець зобов'язаний негайно повідомити заставодержателя. При одержанні від свого боржника в рахунок виконання зобов'язання грошових сум заставодавець зобов'язаний за вимогою заставодержателя перерахувати відповідні суми в рахунок виконання зобов'язання, забезпеченого заставою, якщо інше не встановлено договором застави. Як бачимо, останнє речення вказаної норми страждає певною невизначеністю у темпоральному плані, його зміст не дозволяє визначити періоду настання вказаних у ньому наслідків: до правопорушення за основним зобов'язанням чи після цього. Втім, порівнявши його з першими реченням даної статті, все ж приходимо до висновків про застосування другого варіанту, бо інакше передання всього отриманого заставодавцем від своїх боржників заставодержателю в рахунок виконання основного боргу призводило б до дострокового виконання його обов'язку без бажання самого заставодавця, що не узгоджується з основними засадами зобов'язального права. Але, як би там не було, можливість використання заставленого майна кредитором (при закладі) та передання йому в заставу всього отриманого від боржників заставодавця (при заставі майнових прав) різко відрізняє заставу від інших способів забезпечення виконання зобов'язань, де взагалі якісь права, хоч речового, хоч

зобов'язального характеру, у кредитора виникають лише після правопорушення. У даних ситуаціях заставлені майно чи певні права на момент правопорушення уже перебувають у фактичному володінні кредитора, що більш надійно забезпечує виконання зобов'язання, ніж інші забезпечувальні механізми [11, с. 215].

Як вже вказувалося, заставодержатель набуває право на задоволення своїх вимог за рахунок вартості предмета застави лише після того, як основне зобов'язання, забезпечене заставою, своєчасно не буде виконане [12, с. 90]. При частковому виконанні боржником забезпеченого заставою зобов'язання застava зберігається в початковому обсязі. Звернення стягнення на заставлене майно здійснюється за рішенням суду або третейського суду, на підставі виконавчого напису нотаріуса, якщо інше не передбачене законом або договором застави. Звернення стягнення на заставлене майно державного підприємства (підприємства, не менше п'ятдесяти відсотків акцій (часток, паїв) якого є у державній власності) здійснюється за рішенням суду (ст. 20 ЗУ «Про заставу»). Ті ж правила застосовуються і при зверненні стягнення на нерухоме майно, що перебуває у заставі. Так, згідно з ст. 33 Закону України «Про іпотеку» у разі невиконання або неналежного виконання боржником основного зобов'язання іпотекодержатель вправі задовольнити свої вимоги за основним зобов'язанням шляхом звернення стягнення на предмет іпотеки. Звернення стягнення на предмет іпотеки здійснюється на підставі рішення суду, виконавчого напису нотаріуса або згідно з договором про задоволення вимог іпотекодержателя. Разом з тим, враховуючи специфіку заставленого майна при іпотеці, закон запроваджує окремий порядок, що передує такому стягненню у позасудовому порядку. У разі порушення основного зобов'язання та/або умов іпотечного договору іпотекодержатель надсилає іпотекодавцю та боржнику, якщо він є відмінним від іпотекодавця, письмову вимогу про усунення порушення. Якщо протягом встановленого строку вимога іпотекодержателя залишається без задоволення, іпотекодержатель вправі прийняти рішення про звернення стягнення на предмет іпотеки шляхом позасудового врегулювання на підставі договору.

За загальним правилом процес задоволення інтересів заставодержателя за рахунок заставленого майна після прострочення виконання основного зобов'язання поділяється на декілька стадій. Спершу відбувається звернення стягнення на предмет

застави за рішенням суду, потім – реалізація предмета застави шляхом продажу з аукціону (публічних торгів), нарешті – задоволення вимог заставодержателя за рахунок суми, вирученої від реалізації предмета застави. Заставодавець має право в будь-який час до моменту реалізації предмета застави припинити звернення стягнення на заставлене майно виконанням забезпеченого заставою зобов'язання. Якщо зобов'язання, забезпечене заставою, передбачає виконання частинами, заставодавець має право припинити звернення стягнення на предмет застави шляхом виконання простроченої частини зобов'язання. У разі, коли заставодавцем є третя особа, яка надала в заставу належне їй майно, то в разі невиконання забезпеченого заставою зобов'язання перед заставодержателем вона має право виконати зобов'язання з метою запобігання зверненню стягнення.

Висновки. Застава, здавалося б, об'єктивно є найбільш прийнятним способом забезпечення. При цьому слід погодитися з дослідниками, які вважають, що найбільш надійне забезпечення кредитор може отримати шляхом утримування рухомих речей, переданих йому у заклад, адже

при цьому боржник матеріально втрачає володіння [7, с. 12]. Інша справа, наскільки якісно можна реалізувати на практиці оформлення вказаних відносин. До обставин, які негативно відображаються на вирішенні питання, можна віднести тривалість і трудомісткість оформлення договорів застави, складність механізму накладення стягнення на заставлене майно (воно, як правило, підлягає реалізації через аукціон, тому що не потрібне заставодержателю), необхідність страхування даного майна і його зберігання, ризик випадкової загибелі при закладі тощо. Таким чином, прогресивна, в цілому, ідея забезпечення виконання грошових зобов'язань шляхом застави майна боржника, яке йому належить, не знаходить зараз серйозного практичного застосування з огляду на досить складний механізм накладення стягнення на це майно. Виконання договору може затягнутися на довгий строк, та й результат його не можна передбачити [13, с. 8]. Вирішення даної задачі бачиться у законодавчому спрощенні порядку переходу права власності на предмет застави при невиконанні основного зобов'язання.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Слома В. М. Розвиток інституту забезпечення виконання зобов'язань у цивільному законодавстві. *Університетські наукові записки*. 2006. № 1(17). С. 107–107.
2. Азімов Ч. Н. Забезпечення виконання зобов'язань: посібник. Харків, 1995. 49 с.
3. Пучковська І. Й. Теоретичні проблеми забезпечення зобов'язань : дис. ... доктора юрид. наук. : 12.00.03. Харків, 2018. 485 с.
4. Азімов Ч. Н. Залоговое право. Харьков : РИП «Оригинал», 1993. 45 с.
5. Цыпышева Р. В. Институт ипотеки по римскому праву. Его рецепция в дореволюционном праве России и современном законодательстве Российской Федерации. *Залог и ипотека в российском и зарубежном праве* : материалы Междунар. науч. конф. / отв. ред. Т. Е. Абова. М. : ИГиП РАН, 1999. С. 62–72.
6. Сарбаш С. В. Некоторые проблемы обеспечения исполнения обязательств. *Вестник ВАС РФ*. 2007. № 7. С. 32–43.
7. Загорулько Є. А. Заклад як речевий спосіб забезпечення виконання зобов'язань : автореф. дис. ... канд. юр. наук. Харків, 1997. 18 с.
8. Пустомолотов И. И. Правовая природа залога как средства обеспечения обязательств. *Известия Тульского гос. университета*. 2013. № 1–2. С. 86–90.
9. Шишка О. Р. Застава у цивільному праві України. *Міжнародний юридичний вісник*. 2014. Вип. 1. С. 225–232.
10. Ахметьянова З. А. О правовой природе залога. *Актуальные проблемы экономики и права*. 2010. № 3(15). С. 138–144.
11. Луць В. В. Строки і терміни у цивільному праві. К. : Юрінком Інтер, 2013. 336 с.
12. Раев К. В. Обращение взыскания на предмет договора залога. *Имущественные отношения в Российской Федерации*. 2009. № 5. С. 89–94.
13. Ляшенко В. Залог как одно из средств стабилизации экономики. *Предпринимательство, хозяйство и право*. 1998. № 5. С. 7–8.

Гуйван Петро Дмитрович

ТЕМПОРАЛЬНІ ЗАСАДИ РЕГУЛЮВАННЯ ЗАСТАВИ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ

У науковій статті досліджується актуальне питання про часові виміри відносин при організації забезпечення виконання зобов'язання шляхом передання майна в заставу. Наголошується, що українське заставне законодавство недостатньо чітко врегульовує питання відносно вимог, які виникнуть в майбутньому. Чинний нормативний підхід суперечить загальному принципу зобов'язального права, за яким акцесорне зобов'язання не може виникнути раніше основного, на час укладання забезпечувального правовідношення його сторони мусять усвідомлювати зміст забезпеченого обов'язку. Тож характер вимоги, котра підлягає забезпеченню має бути визначеним на час формування змісту забезпечувального механізму. Відтак, твердження про можливість виникнення вимоги, яка забезпечується заставою, у майбутньому, тобто після укладення заставного правочину, є хибним. Інша річ, що розмір майбутніх вимог, які забезпечуються, може бути наперед не відомим сторонам. Це дає змогу

кредиторів ставити питання про внесення заставних зобов'язань до основного договору під час його укладення з метою забезпечення конкретної вимоги, але у обсязі, що сформується в майбутньому. Саме так має бути сформульоване законодавче правило. В роботі проаналізовані аспекти укладання і доповнення договорів застави з огляду на можливу специфіку конкретних ситуацій. Детально відслідковані всі етапи здійснення речово-правового режиму організації відносин щодо майна, яке перебуває у заставі, протягом всього часу забезпечувальних взаємин, як до правопорушення, так і після – у способах захисту суб'єктивного права. Відмічені особливості реалізації речових прав на заставлене майно, які спостерігається при закладі. Також розглянутий механізм отримання кредитором задоволення за рахунок заставленого майна, зокрема темпоральні характеристики цього процесу. Досліджені стадії задоволення інтересів заставодержателя після прострочення виконання основного зобов'язання. Відзначена нинішня непевність та громіздкість, що зменшує ефективність коментованого способу забезпечення виконання зобов'язань.

Ключові слова: застава, часові чинники процесу, забезпечення зобов'язання.

Guyvan Petro

TEMPORAL PRINCIPLES OF COLLATERAL REGULATION IN CIVIL LAW

The scientific article examines the topical issue of temporal measurement of relations in the organization of ensuring the fulfillment of obligations by transferring property as collateral. It is noted that the Ukrainian mortgage legislation does not clearly regulate the issue of requirements that will arise in the future. The current regulatory approach contradicts the general principle of the law of obligations, according to which an accessory obligation cannot arise before the main one, at the time of concluding the security legal relationship its parties must be aware of the content of the secured obligation. Therefore, the nature of the requirement to be secured should be determined at the time of formation of the content of the security mechanism. Therefore, the statement about the possibility of a claim secured by a pledge in the future, ie after the conclusion of a pledge transaction, is false. Another thing is that the amount of future claims that may be provided may not be known in advance to the parties. This allows the creditor to ask about the inclusion of collateral obligations in the main contract at the time of its conclusion in order to ensure a specific claim, but to the extent that will be formed in the future. This is how the legislative rule should be formulated. The paper analyzes the aspects of concluding and supplementing pledge agreements taking into account the possible specifics of specific situations. All stages of the implementation of the property and legal regime of the organization of relations in relation to the property that is pledged, throughout the time of the security relationship, both before and after the offense – in ways to protect the subjective right. Peculiarities of realization of real rights to the mortgaged property, which are observed at the institution, are noted. The mechanism of the creditor's satisfaction at the expense of the mortgaged property, in particular the temporal characteristics of this process, is also considered. The stages of satisfaction of the pledgee's interests after the default of the main obligation are investigated. The current uncertainty and cumbersomeness) the complexity of the execution of collateral agreements, auction procedures, insurance, etc.), which reduces the effectiveness of the commented method of ensuring the fulfillment of obligations.

Key words: collateral, time factors of the process, securing the obligation.